

Languages on this page:

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 18 april 2012

Utskriftsvänlig pdf-fil

Läs mer om fotboll på idrottsforum.org

Läs mer idrottshistoria på idrottsforum.org

Läs mer om svensk idrott, idrottpolitik och idrottsforskning på idrottsforum.org

Fotboll är, har vi mer än en gång konstaterat i dessa spalter, den dominerande sporten, i praktisk taget samtlige tænkbara avseender. Fotbollsforskning dominerer inte på samme sætt idrottsforskningen; det finns till exempel bara en renodlad vetenskaplig tidskrift om fotboll, *Soccer & Society* – där for øvrigt Torbjørn Andersson sitter i redaktionsrådet – men forskningen om fotboll er åndå omfattande. Den spæner dessutom øver hela det akademiske fæltet – etnologi, sociologi, psykologi, juridik, økonomi, filosofi, ja, og historia, som ju er Torbjørn Anderssons disiplin. Utøværkvantitativt – om uttrycket tillåts – dominerer fotbollen i værliden, om ån inte i riktig alle lænder. Dessutom har fotbollen, som Torbjørn Andersson konstaterer i [en recension](#) i foreliggende oppdatering, "en sådan gedigen historik og tradition att næstan den minste anspeling kan sætte kænslerne i svallning hos mænge mænskore – inte minst hos medelålders mæn"; "få andre sporter har en liknende magi, nærmest kommer nog basebollen i USA". En medelålders man som fångats av den magin, og som gjort fotbollen till sitt fræmste forskningsobjekt, er idrottshistorikern Torbjørn Andersson fræn forumets hemmaarena Institutionen for idrottsvetenskap i Malmö. Hans avhandling fræn 2002, med den passende titeln *Kung fotboll: Den svenske fotbollens kulturhistoria fræn 1800-talets slut till 1950* er en modern klassiker. Og nu er han aktuell med ett slags fortsættning, "*Spela fotboll bondjævlar!*": *En studie av svensk klubbkultur og lokal identitet fræn 1950 till 2000-talets bærjan* (Symposion; den første av planerede tvæ delar). Vi søkte oss till Norge for att få fram en recensent som skulle kunne ta sig an Anderssons nye vuvre, og vi fann Matti Goksøyr, en annan idrottshistorisk gigant. Vær recensent problematiserer visse utgåingspunkter og slutsatser i boken, men er – som væntat – i første hand imponerad av Anderssons solide forskningsinnsats.

Fotbollskungens återkomst

Matti Goksøyr

Norges idrettshøgskole, Oslo

Torbjørn Andersson

"Spela fotboll bondjævlar!": En studie av svensk klubbkultur og lokal identitet fræn 1950 till 2000-talets bærjan. Del 1 Helsingborg, Landskrona, Malmö, Listerlandet, Växjö og Göteborg

509 sider, inb., ill.

Stehag: Symposion 2011

ISBN 978-91-7139-868-0

Torbjørn Andersson er en merittert fotballhistoriker og svensk fotballhistorie er et tema som ligger ham på hjertet. Hans bok fra 2002, *Kung fotboll: Den svenske fotbollens kulturhistoria fræn 1800-talets slut till 1950*, er på alle måter en tungvekt i skandinavisk fotballhistorieskriving. Den er på 753 sider. Den foreliggende boken er på 509 sider, og dette er bare del 1 i en pågående "studie av svensk klubbkultur og lokal identitet fræn 1950 til 2000-talets bærjan". Del 1 omhandler det sørlige Sverige, inkludert storbyene Malmö og Göteborg. Del 2 skal rette fokuset mot det midtre (inkludert Stockholm) og nordlige Sverige, helt til Umeå.

I dette prosjektet har Andersson virkelig fått anledning til å gjøre et dypdykk i svensk fotball. Det i seg selv er verdt å

applaudere. La det være sagt med en gang: forfatteren viser seg tilliten og oppdraget verdig. Dette er, ikke uventet, solid håndverk. Forfatteren opplyser at boken er en fortsettelse av *Kung fotboll*, i hvert fall kronologisk, om ikke innholdsmessig. Innholdsmessig har han måttet gjøre visse avgrensinger, på grunn av det voldsomme kildetilfanget som han sier. Andersson setter fokuset for sin gransking på fotball-klubben, selve hjertet i den svenske fotballkulturen. Klubben er omdreiningspunkt i alt som har med lokal fotballidentitet å gjøre. Det er klubbene og deres møter som former strukturen i den svenske (og internasjonale) fotballen. Forfatteren opplyser at hans historiskskrivning har hentet stor inspirasjon fra kulturgeografien når han vil studere hvordan "lokalpatriotismen utvekkelses på ulike håll i Sverige från 1950 till i dag".

Forfatteren nøyer seg med et utvalg klubber, på omslaget kalt "våra stora fotbollsklubbar", fra "sex klassiska städer och orter". (I et naboland som Norge, der geografisk rettferdighet er et av de ti bud, ville et slikt forsøk på utvalg garantert skapt debatt. Denne anmelder har ikke forutsetninger for å vurdere om det vil gjøre det også i Sverige). Forfatteren opplyser at utvalget er gjort "på fotbollsmässiga grunder", det betyr mannlig elitefotball, fordi det er denne som, enn så lenge, har hatt kraften til å være "en identitetsskapare av rang". I del 2 vil imidlertid forfatteren ta med steder som Umeå og Södertälje, nettopp for å bringe inn kjønnsperspektiver (Umeå; kvinnefotball og globalisering) og etnisitetsperspektiver (Södertälje; innvandrerfotball, Syrianska og Assyriska). I den foreliggende del 1 må vi imidlertid unnvære dette.

Andersson innleder med nærmest en hyllest til

landsorten, "det vidsträckta Sverige som finns utanför storstäderna", og da særlig de mellomstore byene som ofte er utpregete sportsbyer. Han framhever Manuel Castells og hans bok om nettverkssamfunnet som teoretisk inspirasjonskilde. Det stimulerer til å reise noen spørsmål. For det første det klassiske fra

historikere: er dette et nødvendig grep som har tilført

hans egen bokskrivning uunnværlige innsikter? For det andre: passer Castells å bruke på en periode som starter 1950? Andersson hevder at det er nettverkssamfunnet som karakteriserer perioden. Men den nye informasjonsteknologien, som jeg får en følelse av at Andersson ønsker å tilbakedatere, slo ikke igjennom før i 1990-årene (Internet, e-mail, mobiltelefoner) og de fleste av de nye sosiale mediene (Facebook, Twitter, m.m.) er et produkt av 2000-tallet. Deres virkelige gjennombrudd som folkelig kommunikasjonsredskap er bare noen få år gammelt. Da spiller det ikke like stor rolle at selve teknologien som disse mediene bygger på, ble oppfunnet på 1960- og 70-tallet (s.20). Kanskje bringer dette spørsmålet om en uunngåelig periodisering på banen? På 1990-tallet skjedde det mye drastisk nytt, både den omtalte informasjonsteknologiens gjennombrudd og radikale endringer i medie verden, samt at kommersialisering og globalisering ble tatt til et nytt trinn i fotballen, og gjorde at fotballen framsto på en helt annen måte enn tidligere.

» *Han leser klubbaviser, arkivmateriale, match-programmer m.m. Han snakker med folk, "en massa" folk.*

Uansett sier Andersson innledningsvis mye fornuftig og fruktbart om forholdet mellom globalisering og den lokale identiteten. Mange steder fikk den lokale fotballklubben, i det klassiske industrisamfunnets forvandling, en rolle som fortsatt kontinuitetsbærer. Særlig gjaldt det naturlig nok de tradisjonelle bruks- og industri-stedene. Han understreker at globaliseringen vi har sett de siste tjue årene ikke behøver å bety at alt blir likt. I møtet mellom det globale og det lokale, det *glokale*, kan fortsatt mye lokal identitet utspilles, men under nye forutsetninger og på nye måter. Med støtte fra Robertson og Giulianotti oppsummerer han at fotball dermed framstår som et globalt spill som fra starten av tar seg lokale uttrykk, uttrykk som i sin tur igjen kan spres globalt.

Med dette som teoretisk ballast – og nettverksbegrepet som sorteringsredskap – går Andersson løs på en formidabel oppgave. Han leser klubbaviser, arkivmateriale, match-programmer m.m. Han snakker med folk, "en massa" folk. Han observerer og deltar, han går på fotballkamper (uten å utarte til den rene groundhopperen). Over halve Sverige foregår dette. Han starter i Helsingborg, fortsetter i Landskrona, Malmö, Hällevik, Växjö og ender opp i Göteborg.

Selve berettelsene om fotballens Sverige utgjør mesteparten av boken, nesten 400 sider. Forfatteren gir et lokalhistorisk riss av selve stedet før han plasserer fotballen og klubben inn i lokalsamfunnet. Andersson er ivrig på å kalle alle kontakter og forbindelseslinjer mellom klubb og ulike aktører i omgivelsene, som annen litteratur ofte betegner som relasjoner, for nettverk. Han finner dermed omfattende nettverk et godt stykke tilbake i tid.

For Helsingborg gir Andersson omfattende beskrivelse av alt det positive – og kritiske – som sies om byen. For en ikke-svenske uten mye forhåndskunnskap tegner Andersson et bilde av en mellomstor by med et borgerlig preg, "Sundets perla" – et ettertraktet feriested for rike stockholmere og skåninger. I den uunngåelige fotballrivaliseringen – og for øvrig vennskapet – med den større nabobyen Malmö, blir det sosiale klassepreget tydelig; mens helsingborgerne tidlig foretrakk å reise med bil til Malmö, kom de fleste Malmö-supporterne med toget. Menn var identitetsbærere i byen og i klubben, noe som var tydelig under VM for kvinner i 1995, der Olympia i Helsingborg var en av to hovedarenaer, men der sporene i byen ikke var særlig merkbare. Olympia var ellers ifølge Andersson, den "overlegent" beste arena for fotball i Sverige inntil 2005 (s.60). Lokal klubbidentitet var ellers knyttet til spillestil, "offensiv gladfotball" som Andersson kaller det. Han tegner et interessant bilde av klubbøkonomien på 1960-tallet; klubben hadde ingen rike mesener, derimot var den tidlig ute med bingo. Ifølge Andersson introduserte Helsingborgs IF profesjonismen i Sverige, som divisjon 2-klubb(!) (Dette blir noe forvirrende når han lenger bak i boken opplyser at Malmö FF var Sveriges første profesjonelle klubb i 1989). Kommersialiseringens spede start på 1960-tallet skjedde interessant nok ikke rundt klubben a-lag, men andre

steder; bingoen oppsto i det lille Gunnarstorp og draktreklamens inntog kom i klubbens ungdomsavdeling.

Samtidig understreker Andersson at et tett og utbygget nettverk ikke er synonymt med sportslig suksess. Nettverkene bygde ofte på prestisje og frambrakte stundom virkelighetsfjerne påfunn, som da man i Helsingborg forsøkte å verve ingen ringere enn det brasilianske ikonet Garrincha, på en tid da de fleste som fulgte med visste at han hadde betydelige alkoholproblemer og for lengst var over middagshøyden som fotballspiller. Imidlertid var relasjonene til kommunen tette, noe som berget klubben da den havnet i seriøs økonomisk krise i 2003.

Tribunekulturen i Helsingborg har vært i sterk påvirkning fra flere hold. Resultatet er, som mange andre steder, en hybridisering av uttrykksformer. Forholdet til Malmö er interessant på flere måter. Én ting er at det regionale samarbeidet i Øresund-regionen har vokst, særlig etter at broen kom i år 2000. Det har først til at Helsingborg og Malmö har nærmet seg hverandre som byer. Da står sporten igjen som den store arenaen for rivalisering. På fotballarenaen har da også motsetningene blitt skjærpet.

På lignende grundige måte omtaler Andersson de øvrige stedene. Han går videre til Helsingborgs lokale rivaler, Landskrona og Malmö, byenes opp- og nedturer, og det tilsvarende innen fotballen, og ikke minst 2000-tallets "nye nettverk". Landskrona stilles opp som den rake motsatsen til Helsingborg, både sosialt, økonomisk og kulturelt. Andersson legger ikke skjul på at han synes Malmö er en interessant by med en spennende fotballhistorie. Han skriver mye og godt om dette. Han trekker inn en rekke interessante motsetninger: overgangen fra gammel industriby til "framtidstid", forholdet til Stockholm vs til Kontinentet, den internasjonale påvirkningen, diskusjonen om Bob Houghtons spillestil og innvandrernes rolle. For en leser som nettopp har lest Zlatan-biografien og lagt merke til hvor sterkt Malmö, det vil si Rosengård, både direkte og indirekte er til stede i Zlatan Ibrahimovics mangslungne fotballiv, kunne Andersson gjerne skrevet mer om dette.

» *Andersson knytter også fotballen til by-kulturen og konstruksjonen av en by-mentalitet, til og med språket og Göteborgsvitsene er han innom.*

Andersson skriver tett, om ikke fullt så tett, også om Listerlandet og Mjällby, og Växjö og Öster, før han begir seg til "fotballens hovedstad" Göteborg. I motsetning til nabolandene Danmark og Norge har altså nr.2-byen hatt en historisk ledende stilling i den nasjonale fotballen – en stilling som har blitt videreført inn i de siste seksti år. Denne posisjonen gjorde f.eks. at EM-finalen i fotball 1992 ble spilt på Nya Ullevi i Göteborg, et imponerende nytt stadion som ble bygget til fotball-VM 1958, dog uten å få arrangere selve finalen. Likevel var publikumstilstrømmingen her langt større enn i Stockholm, til tross for at det var i hovedstaden finalen og de fleste av Sveriges kamper ble spilt. Interessen for fotball, bredden og toppen var til stede i Göteborg. Byen huser flere toppklubber (IFK Göteborg, Örgryte og GAIS, og etter hvert kanskje Häcken, som har funnet ungdomsturneringen Gothia Cup som en suksessformel) og flere fotballanlegg enn andre steder. Andersson knytter også fotballen til by-kulturen og konstruksjonen av en by-mentalitet, til og med språket og Göteborgsvitsene er han innom. I tråd med forfatterens ambisjoner legges det stor vekt på det "blåhvita" nettverket som forklaring på IFKs storhetstid. Nedgangen kom dog på 90-tallet; Nya Ullevi ble fraflyttet, man fant tilbake til "Nya Gamla Ullevi". Selv om dette var en nostalgisk fulltreffer kunne det ikke hindre at publikumstallene i det store perspektivet var nedadgående.

Man fikk heller ikke det oppsvinget på 2000-tallet som fant sted i andre byer. Det antydes sterkt at dette har med arenaer og evenementskultur å gjøre. Ellers handler 2000-tallets fotballsuksess, ifølge Andersson, veldig mye om varemerkebygging og "storytelling". Men innholdet i fortellingen må være riktig. "I dagens Sverige" har Andersson liten tro på politikk og klassetenking, som en kommentar til konstruksjonen av GAIS som "vånerens og rockemusikfolkets alternativ" (s.401). På en annen måte må likevel Göteborgsfortellingen ha vært riktig, i og med at man har lyktes på å konstruere tre ulike klubbidentiteter som er distinkt forskjellige fra hverandre på en rekke felter, fra spillestil og musikkanknytning til sponsortilknytning og type publikum. Lignende forskjeller kunne ikke vært påvist mellom rivaliserende klubber i Skåne eller Stockholm ifølge Andersson.

I en oppsummering rangerer Andersson de aktuelle klubbene etter folkelighet, nettverksstyrke og betydning for hjemkommune. Han rangerer også den lokale identitetens styrke i de ulike områdene. Her kommer han inn på en rekke ting som det ikke er rom for å kommentere til fulle her, blant annet at bydelenes lokale identiteter i f.eks. Göteborg var sterkere i 1950- og 60-årene enn den er idag, selv om såkalt bydelsnasjonalisme har vokst seg sterk i visse innvandrertette områder.

Fra midten av 1990-årene kom imidlertid fotballen til å spille en ny rolle, da en styrket lokal identitet fant den ny-trendige fotballen som en passende arena å utspille seg på. En annen tydelig aspekt ved utviklingen er at muligheten for noe ekte, autonomt og særegent innen fotballen er umulig. Så snart noe har skjedd ett sted, så blir det tatt etter andre steder. Supporter-kulturene er et eksempel på det. Men publikumsinteressen går i bølger. Svensk klubbefotball opplevde et oppsving mot slutten av 1990-tallet. Andersson knytter det blant annet til bylivets oppsving, og at stadig flere bymennesker lever i et singelhushold. Et sosiologisk belegg for at disse utgjør flertallet av fotballtilskuere finnes ikke i boken, men det skal trolig ikke Andersson kritiseres for. Uansett har jo det skjedd at publikumstallene i "Allsvenskan" i de seneste årene har gått nedover igjen, uten at noen opplagt forklaring på det finnes. Mens all verdens tilgjengelige tv-fotball en periode bare så ut til å øke folks appetitt på bare mer fotball, dog i en lokal ramme, har den samme tv-fotballen nå blitt en forsøksvis forklaring; folk er mette på fotball, det holder å se

fotballkamper (som attpåtil er av bra kvalitet!) på tv.

Andersson er ikke helt fornøyd med denne forklaringen og griper her til en skandinavisk komparasjon for å forstå mer av utviklingen. Det er noe kritikere ofte etterspør. En sammenligning mellom svensk, dansk og norsk fotball utgjør siste kapittel i boken. Her garderer han seg noe og presiserer at kapitlet er av mer spekulativ og polemisk karakter. Det er nok fornuftig, for historikere er på tynnere is når de fristes til å trekke konklusjoner om utviklingstrekk det ikke helt er dekning for. Andersson faller for fristelsen til å si noe om retning på utviklingen på bakgrunn av tilskuertall fram til 2009/2010. Han framholder dermed dansk og norsk fotball som en motsetning til svensk. For dansk fotball kan nok det fortsatt være tilfellet. Men for norsk fotball har tallene, dessverre for Andersson, gått i en helt annen og nedadgående retning etter 2010. Det kunne han naturligvis ikke vite. Er dette utslag av den nutidsfetisjisme som Jan Lindroth har advart mot, bare på et mindre og mer trivielt plan? Eller er det bare en ellers solid forfatter som på grunn av ektefølt interesse for temaet faller for fristelsen til å si litt mer enn han har grunnlag for? – Jeg presiserer at dette er en mild kritikk som kan ramme flere enn Andersson, inkludert undertegnede.

Hvis vi ser bort fra det, er det en interessant diskusjon Andersson her fører. Han påviser at for Sverige var det liten sammenheng mellom den økonomiske utvikling i svensk klubbefotball (en sterk vekst fram til 2008) og de sportslige prestasjonene (ingen svensk klubb har kvalifisert seg til Champions League siden 2000). Det er interessant at det samme kan sies om Norge, som han ellers framhever som en kontrast. Selv om én klubb, Rosenborg, regelmessig kvalifiserte seg for Champions League-spill, gjaldt dette én klubb. De andre klubbene falt stort sett igjennom da deres fotballferdigheter ble testet internasjonalt på 2000-tallet. Landslaget presterte likeledes dårlig. Likefullt økte medieinntektene drastisk. I samme retning gikk publikumsinntektene. Forhold Andersson påpeker som forklarende svakheter i Sverige, som skatteregler, fascinasjon for alt utenlandsk, spillerflukt, vilje til å ta på seg internasjonale arrangementer(!) finnes delvis også i Norge, og sikkert i mange andre land. Derimot virker Sveriges sene, og aldri helt markerte, overgang til profesjonell og kommersiell fotball som en mer plausibel forklaring. Andersson etterlyser en folkelig kommersialisme i svensk fotball og holder fram Rosenborg som et vellykket norsk eksempel på dette. Det kan være noe i det, hvis man presiserer det historiske i forholdet. For i 2011 havnet Rosenborg (etter at Andersson leverte sitt manuskript) i de samme økonomiske (samt publikumsmessige og sportslige) problemer som de som tidligere hadde hjemsøkt svensk fotball.

Avslutningskapitlet er ambisiøst. Forfatteren håper det kan bidra til en mer seriøs debatt rundt fotballen ved å ta den rådende situasjonen på alvor. Tross at det er mulig å stille spørsmål til enkelte påstander her, gjør kapitlet nettopp det – det inviterer til debatt. Og i sum gir boken solid bakgrunn for en slik debatt.

Noen små kritiske kommentarer til slutt: Den kan spørres om tittelen *Spela fotboll bondjävlar!* er dekkende for en så omfattende studie som i stor grad tar for seg fotballen i byer og bynære områder, men kanskje er bondesymbolikken vel så sterk i Sverige som i Norge? Andersson forklarer tittelen nettopp med at "bondeforaktet kan vara massivt på fotbollsläktarna" (s.30), og at by mot land er en bærende motsetning i lagsportens verden. Dette er et interessant tema som forfatteren i en ellers omfangsrik bok ikke forfølger særlig videre. Hvorfor er "bønder" blitt et så unisont skjellsord i fotball at til og med supporterne til to by-klubber står og roper "bønder" til hverandre? Betyr det at forholdet by – land er en reell motsetning i fotballen? Kanskje sier det mer om moderne fotballretorikk og hvilke symboler en kapper om å ta avstand fra?

En meget sjelden gang dukker det opp en påstand som får meg til å stusse. Andersson opplyser i sin omtale av Landskrona, at opp mot 70% av medlemmene i barne- og ungdomsavdelingen har innvandrerbakgrunn, "vilket borgar för att den tekniska spelstilen ska kunna upprätthållas" (s.115). Her foretar Andersson en kopling som antyder nærmest som en naturlov at alle innvandrere er teknisk dyktige? Så enkelt er det vel ikke. Selv om mange innvandrerspillere er teknisk dyktige, og selv om teknisk dyktighet ofte lovprises i mange fotballmiljøer, er det ingen genetisk lovmessighet i dette. Det er vel heller ikke bare enkeltspilleres tekniske skikkelighet som avgjør en klubbs spillestil?

Dette er som sagt bagateller i en større sammenheng. *Spela fotboll bondjävlar!* er et imponerende og solid stykke arbeid, grundig utforsket og velskrevet. Den bringer til torgs ny kunnskap om sammenhenger og relasjoner i svensk fotball som burde være av stor interesse for alle som interesserer seg for idrettens og særskilt fotballens fortid, samtid og framtid.

© Matti Goksøyr 2012.

 Köp "Spela fotboll bondjävlar!" från Adlibris.se

 Kjøp "Spela fotboll bondjävlar!" fra Adlibris.no

 Køb "Spela fotboll bondjävlar!" fra Adlibris.dk

 Buy "Spela fotboll bondjävlar!" from Amazon.co.uk

 Buy "Spela fotboll bondjävlar!" from Amazon.com